

จารึกพ่อขุนรามคำแหง

กับคำอธิบาย

ของ หลวงวิจิตรวาทการ

คณะรัฐมนตรี

พิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน

ณวัดปทุมคงคาราม

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

พิมพ์จำนวน ๒๕๐๐ ฉะบับ

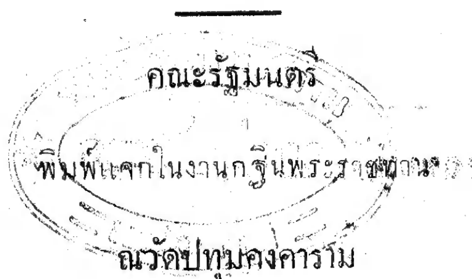
พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์



จารึกพ่อขุนรามคำแหง

กับคำอธิบาย

ของ หลวงวิจิตรวาทการ



คณะรัฐมนตรี

พิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน

ณวัดปทุมคงคาราม

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

พิมพ์จำนวน ๒๕๐๐ ฉะบับ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

คำนำ

ในการทอดกฐินครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ขอให้หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร เลือกหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ตามแต่จะเห็นสมควร เพื่อพิมพ์แจกแก่ผู้ที่มาช่วยเหลือและอนุโมทนาดังที่ทำมาแล้วในวัดอื่น ๆ หลวงวิจิตรวาทการได้เลือก "จารึกพ่อขุนรามคำแหง" พร้อมทั้งคำอธิบายที่หลวงวิจิตรวาท-การทำขึ้น พิมพ์แจกในครั้งนี้

"จารึกพ่อขุนรามคำแหง" เป็นสิ่งสำคัญเพียงไร หลวงวิจิตรวาทการได้อธิบายไว้ถี่ถ้วนแล้ว และถึงแม้จารึกอันนี้จะได้เคยพิมพ์มาแล้วถึง ๒ ครั้ง ก็ยังไม่เคยทำคำอธิบายถี่ถ้วนอย่างละเอียดชัดเจนเหมือนคราวนี้ ข้าพเจ้าจึงหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ใฝ่ใจในการศึกษา ให้ทราบประวัติ

ความเป็นไปของบ้านเมือง ในสมัยที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และให้ทราบจริยวัตรของบรรพบุรุษที่ได้กระทำคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ชาติไทย คือพ่อขุนรามคำแหง พระร่วงเจ้า ความอุตสาหะวิริยภาพของพระองค์กระทำให้ชาติไทยรอดพ้นอำนาจของต่างด้าว และตั้งเป็นปึกแผ่นแน่นหนา สมควรที่พวกเราจะช่วยกันรักษาความมั่นคงของชาติ และเกียรติของไทยไว้ให้เหมือนอย่างที่พ่อขุนรามคำแหงพระร่วงเจ้าได้ทรงทำมาแล้ว

อนึ่งหนังสือเรื่องนี้เป็นเอกสารสำคัญ หลวงวิจิตรวาทการเห็นว่าควรจะได้พิมพ์ในโรงพิมพ์ที่มีฝีมือดี นายกิม หงส์ลดารมภ์ เจ้าของโรงพิมพ์พระจันทร์ได้ทราบความเรื่องนี้ ก็รับเอาไปพิมพ์ช่วยเป็นส่วนกุศลในงานพระกฐินทานครั้งนี้โดยไม่คิดราคา ข้าพเจ้าขอขอบใจเจ้าของโรงพิมพ์พระจันทร์ที่ได้เข้ามีส่วนในกุศลบุญราศีครั้งนี้ ซึ่งเป็นองค์พะยานแห่ง

ความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันในกิจการอันควรอนุโมทนา

พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

วังปารุสกวัน

วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗

คำชี้แจง

เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้สั่งให้ ข้าพเจ้า จัดหาต้นฉะบับหนังสือพิมพ์ในงานกฐินปีนี้ ๔ เรื่อง ท่านได้แจ้งความประสงค์ของท่านมาให้ทราบ ๓ เรื่อง ส่วนเรื่องที่ ๔ นั้น ท่านอนุญาตให้ข้าพเจ้าเลือกเองตามความพอใจ ทั้งสามเรื่องที่ท่านแสดงความประสงค์ไว้นั้น ข้าพเจ้าได้จัดทำไปแล้ว คือ (๑) เรื่องตำนานกฐิน ซึ่งข้าพเจ้าได้เรียบเรียงขึ้นใหม่ (๒) ประมวลสัจจวาจา และ (๓) ประมวลสุนทรพจน์ ๒ เรื่องหลังนี้ ข้าพเจ้าเป็นแต่รวบรวมของที่มีอยู่แล้ว ส่วนเรื่องที่ ๔ ซึ่งท่านเจ้าคุณนายกรัฐมนตรีได้อนุญาตให้ข้าพเจ้าเลือกตามความพอใจนั้น ข้าพเจ้าได้เลือกเอา จารึกพ่อขุนรามคำแหง ขึ้นพิมพ์

พร้อมทั้งคำอธิบายของข้าพเจ้า

การที่ข้าพเจ้าเลือกเอาเรื่องนี้มาพิมพ์ ก็เพราะงานศิลาจารึกเป็นงานที่ข้าพเจ้ารักที่สุด ศิลาจารึกเป็นเครื่องมือที่มีอำนาจยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ในการศึกษาโบราณคดีและประวัติศาสตร์ กล่าวโดยฉะเพาะ ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งได้นำมาพิมพ์ในที่นี้ ก็เป็นชิ้นสำคัญที่ให้แสงสว่างแก่การศึกษาประวัติศาสตร์สยาม ตัดข้อสงสัย ทำลายข้อสันนิษฐาน ลบล้างความเดาและหักโค่นเรื่องนิยายที่เล่ากันมา โดยปราศจากความจริง ทำให้คนหลงเชื่อกันมาตั้งร้อย ๆ ปี

ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงที่นำมาพิมพ์ไว้ในที่นี้ เป็นหลักหนึ่งในบรรดาศิลาจารึก ๒๑๐ หลักที่เรามีอยู่ ในจำนวนศิลาจารึก ๒๑๐ หลักที่เรามีอยู่นี้ ได้จัดการแปลและพิมพ์ไปแล้ว ๒๙ หลัก ซึ่งให้ประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์

และโบราณคดีอย่างล้นเหลือ ประโยชน์แห่งศิลาจารึกหลักหนึ่ง ๆ มีอยู่เท่าไร ท่านผู้อ่านจะแลเห็นในเมื่อได้อ่านแม้แต่หลักเดียวที่ได้พิมพ์ไว้ในเล่มนี้ ยังคงมีศิลาจารึกที่เรายังจะต้องอ่าน และทำงานกันต่อไปอีกถึง ๑๘๑ หลัก แต่การทำงานเรื่องศิลาจารึกนั้น ไม่ใช่เป็นงานง่าย ๆ เพราะต้องคัดต้องถ่าย ต้องนั่งลูบนั่งคลำ ต้องใช้แว่นขยาย ต้องแปล ต้องสันนิษฐาน ต้องเทียบเคียง ต้องอาศัยวิชาอื่น ๆ อีกหลายอย่างเข้ามาช่วย และจะทำได้ในเมื่อผู้ทำมีความสุขกายสะบายใจ ผู้ที่ใจหงุดหงิดหรือมีอะไรรบกวนให้เดือดเนื้อร้อนใจ จะทำงานเรื่องศิลาจารึกไม่ได้ ข้อแปลกประหลาดอีกอย่างหนึ่ง สำหรับงานศิลาจารึกนี้ คือเป็นงานที่จะเร่งไม่ได้ ถ้าเร่งเข้าจะผิดหรือทำไปไม่ได้เลย อนึ่งงานศิลาจารึกนี้ นอกจากจะอาศัยหลักวิชาแล้ว ยังต้องอาศัยเคราะห์

โชคเข้าช่วย คือมีโชคดีโชคร้าย คำบางคำคิดจนหมดกำลังสมองก็อ่านไม่ออก แต่บางทีพอเลิกคิด หรือวางมือเสียชั่วคราว ก็บังเอิญลอยเด่นขึ้นมา ทำให้อ่านออกเข้าใจได้แต่ต้นจนปลาย งานเรื่องศิลาจารึก จึงแปลกประหลาดกว่างานทั้งหลายดังได้กล่าวมาแล้ว ผู้ที่จะทำให้ได้ดีจริงๆ จะต้องเป็นผู้ที่มอบชีวิตให้แก่งานอันนี้อย่างเดียว

จารึกที่นำมาพิมพ์ในเล่มนี้ เรียกกันว่า จารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเข้าใจว่าได้เริ่มจารึกขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๘ ถึง ๑๘๓๕ จะเป็นปีใด เอาเป็นแน่นอนไม่ได้ และไม่ได้จารึกเสร็จในคราวเดียว ในตอนหลัง ๆ เข้าใจว่าได้จารึกภายหลังที่พ่อขุนรามคำแหงสิ้นพระชนม์แล้ว ความสำคัญในศิลาจารึกอันนี้ คือ ในตอนต้นเป็นคำของพ่อขุนรามคำแหงเอง เล่าประวัติของพระองค์ตั้งแต่ประสูติจนเสวยราชย์ ตอนกลางเล่าถึงความเป็น

อยู่ในชีวิตของชาวสุโขทัยในครั้งนั้น ตอนท้ายกล่าวถึงเกียรติคุณของพ่อขุนรามคำแหง และอาณาเขตต์สยามในครั้งกระนั้น ศิลาจารึกหลักนี้ยังอยู่ในภาวะที่ดีที่สุด มีที่ลบเลือนแตกสลายเพียงเล็กน้อย คงเป็นอันได้ความตลอดแต่ต้นจนปลาย แต่ถ้าเราจะศึกษาเรื่องราวของสุโขทัยให้ดีจริงแล้ว จะศึกษาแต่หลักนี้หลักเดียวไม่พอ จำต้องศึกษาหลักที่ ๒ ด้วย แต่หลักที่ ๒ นั้น เสียใจที่ไม่สามารถทำลงในหนังสือเล่มนี้ได้ เพราะแม้แต่หลักเดียวเท่านี้ ก็เกือบไม่มีเวลาเพียงพออยู่แล้ว

พ่อขุนรามคำแหง เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓ ของประเทศสยาม และเป็นมหาราชองค์แรกของชาติไทย ผู้ได้ทรงปลดเปลื้องชาติไทยให้พ้นจากแอกไถของต่างด้าว และตั้งประเทศสยามขึ้นเป็นปึกแผ่นแน่นหนา เป็นมฤดกตก

ทอดมาจนถึงพวกเราในเวลานี้ เมื่อไทยเราอพยพจากดินแดนจีนเคลื่อนลงมาทางใต้นั้น ดินแดนสุวรรณภูมิที่เราได้ตั้งเป็นประเทศสยามในเวลานี้อยู่ในอานุภาพของมอญเขมร เราเป็นคนมาใหม่ เราก็ต้องทำตามอย่างคนที่เขาอยู่ก่อน เรารับรองอารยธรรมของเขมรมอญมาจนเราเกือบจะกลายเป็นมอญเขมรไป ภาษาต่าง ๆ ที่ใช้ในราชการก็ใช้ภาษาขอมอยู่เป็นส่วนมาก หนังสือที่ไทยเราใช้ก็เป็นหนังสือขอม แต่เปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย มาถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้เกิดมีความรักชาติอันแรงกล้า เมื่อได้ทรงปลดอำนาจขอมออกจากบ่าของไทยแล้ว ก็เลิกใช้ภาษาขอมในทางราชการ ให้กลับใช้ภาษาไทยอย่างเต็มที่ และพ่อขุนรามคำแหงก็ทรงบัญญัติอักษรไทยชนิดที่อยู่ในจารึกนี้ขึ้น เรื่องนี้ข้าพเจ้าอธิบายไว้ส่วนหนึ่งในคำอธิบายจารึก วิธีเขียนหนังสือไทยที่

พ่อขุนรามคำแหงบัญญัตินั้น เขียนสระอยู่บันทัดเดียวกันกับพยัญชนะ ไม่เอาสระไว้บนไว้ล่างเหมือนแบบขอม ความจริงวิธีเขียนอย่างพ่อขุนรามคำแหงนี้ ตรงกับแบบของยุโรป ซึ่งเป็นที่น่าประหลาดใจยิ่งนักว่าพ่อขุนรามคำแหงไม่รู้จักหนังสือยุโรปเลย เหตุไฉนจึ่งไปมีความคิดตรงกันเข้าได้ ถ้าหากเราได้ใช้แบบวิธีเขียนของพ่อขุนรามคำแหงมาจนบัดนี้ ก็จะทำความสะดวกแก่การเขียนการพิมพ์เป็นอย่างยิ่ง แต่น่าเสียดายที่ว่าเมื่อสิ้นบุญพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ไม่มีใครเข้มแข็งพอที่จะรักษาความเป็นไทยไว้โดยสมบูรณ์ วิธีขอมได้กลับมาใหม่ และหนังสือไทยเราก็กลับมีสระอยู่บนบ้างล่างบ้างตามแบบขอม ซึ่งเป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง มาถึงเวลานี้เมื่อเราอยากกลับเข้าแบบเดิมของเรา ก็สายเสียแล้ว

ในการพิมพ์ศิลาจารึกครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ให้

นายฉ่ำ ทองคำวรรณ ผู้ชำนาญในการอ่านศิลาจารึก ลอกคัดตัวอักษรในจารึกนั้นขึ้นใหม่ เพื่อให้เห็นลายเส้นชัดเจนกว่าในรูปถ่าย ส่วนคำแปลงเป็นตัวอักษรไทยในปัจจุบันนั้น ข้าพเจ้าได้ถ่ายจากที่ศาสตราจารย์ เซเดส ทำไว้เดิม ย่อขนาดลงให้เทียบกันดูได้ มีคำแปลงผิดอยู่บางแห่ง ข้าพเจ้าได้บอกแก้ไว้ท้ายเล่มนี้ ก่อนที่ผู้อ่านจะเทียบเคียง ขอให้พลิกไปดูคำบอกแก้ในหน้าสุดท้ายเสียก่อน

อนึ่งการพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามุ่งหมายจะได้พิมพ์ในโรงพิมพ์ที่มีฝีมือและคุ้นเคยกับการพิมพ์เอกสารสำคัญ ๆ หรือภาษาโบราณมาแล้ว เพราะการพิมพ์หนังสือชะนิดนี้ ต้องการความประณีตบรรจง และความสามารถในเชิงเรียงในเชิงพิมพ์ เมื่อข้าพเจ้ากำลังปรารภหาโรงพิมพ์ที่มีลักษณะอย่างนี้อยู่ นายกิม หงส์ลดารมภ์ เจ้า

ของโรงพิมพ์พระจันทร์ได้ทราบ ก็รับเอาไปพิมพ์เพื่อช่วยในงานกฐินของเจ้าคุณนายกรัฐมนตรี โดยไม่คิดมูลค่าอย่างหนึ่งอย่างใด

ศิลาจารึกหลักนี้ ได้เคยพิมพ์มาแล้ว ๒ ครั้ง แต่ในครั้งนี้ได้ทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือทำคำอธิบายไว้อย่างละเอียด และหาทางให้ความสะดวกแก่ผู้ศึกษาด้วย

การพิมพ์ได้จัดลำดับดังนี้

๑. พิมพ์ตัวอักษรที่คัดจำลองจากศิลาจารึกอันแท้จริงไว้ในหน้าซ้าย

๒. พิมพ์คำแปลง คือแปลงอักษรเดิมเป็นอักษรที่ใช้เวลานี้ไว้ในหน้าขวาให้ตรงกัน เพื่อให้อ่านเทียบกันได้ง่าย

๓. ในตอนต่อจากนั้นไป ข้าพเจ้าได้หยิบขึ้นมาเป็นวรรคๆ เขียนเสียใหม่ให้เป็นการง่ายสำหรับผู้อ่านสมัยนี้ และข้าพเจ้าได้ทำคำอธิบาย

ไว้เป็นตอน ๆ แต่ถึงแม้จะพยายามเพียงไร ก็ยังคงมีอยู่ ๒-๓ คำที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ ได้หมายเหตุไว้ในคำอธิบายของข้าพเจ้าว่า คำนั้น ๆ ไม่สามารถจะเอาความได้

เมื่อได้ทำมาสามขั้นเช่นนี้ ก็นับว่าได้ทำงานเกือบครบบริบูรณ์สำหรับศิลาจารึกหลักนี้ คงเหลืองานที่จะต้องทำต่อไปข้างหน้าเป็นขั้นที่ ๔ คือพิจารณาข้อความเหล่านั้นในเชิง ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และอักษรศาสตร์ แต่ทั้งนี้ผู้รอบรู้ในวิชาเหล่านี้จะต้องช่วยกันหลาย ๆ คน และงานชะนิดนี้จะสำเร็จได้ในเมื่อตกไปถึงมือราชบัณฑิตยสถาน

ถ้าหากเราได้ทำงานทั้ง ๔ ขั้นนี้ให้สำเร็จไปในศิลาจารึกทุก ๆ อันแล้ว เราก็จะมีขุมทรัพย์อันมั่งคั่ง สำหรับการศึกษาให้รู้ความเป็นจริงของบ้านเกิดเมืองนอนอันเป็นที่รักของเรา แต่ตราบใดเรา

ยังทำงานเรื่องศิลาจารึกให้ถึงขั้นนี้ไม่ได้ ตราบนั้นเราก็ยังไม่สามารถเขียนประวัติศาสตร์สยามให้ถูกต้องถ่องแท้.

ถ้าหนังสือเล่มนี้จะยังประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อ่านในทางใด ๆ ได้ ข้าพเจ้าจะมีความปีติยินดีอย่างยิ่ง

หลวงวิจิตรวาทการ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗

ด้านที่ ๓

[illegible]

ด้านที่ ๑

(๑) พ่ ก ชื่ ศร นทรา ทตย แม่ ก ชื่ นาง เสอง พ่ ก ชื่ บาน เมอง
(๒) ตู พี่นอ่ง ท้องดย่ว ห้า คน ผู้ ชาย สาม ผู้ ญง โสง พี่ เผอ
(๓) อ ผู้ อ้าย ตาย จาก เผออ ตงม แต่ ญงง เลก เมื่อ อ ก ขน ใหญ่ ได้
(๔) สบ เก้า เข้า ขน สาม ชน เจ้า เมอง ฉอด มา ท่ เมอง ตาก พ่ ก ไป รบ
(๕) ขน สาม ชน หวว ซ้าย ขน สาม ชน ขบบ มา หวว ขวา ขน สาม
(๖) ชน เกลอน เข้า ไพร่ ฟ้า หน้า ใส พ่ ก หน ญญ่ ย พาย จแจ
(๗) (ก) บ่ หน ก ขี่ ช้าง เนกพล ก ขบบ เข้า ก่อน พ่ ก ก ฏ
(๘) (ช้า) ง ต่วท ขน สาม ชน ตน ก พุ่ง ช้าง ขน สาม ชน ตวว ชื่
(๙) มาส เมอง แพ้ ขน สาม ชน พ่าย หน พ่ ก จึ่ง ขน ชื่ ก
(๑๐) ชื่ พระรามคําแหง เพื่อ ก พุ่งช้าง ขน สาม ชน เมื่อ
(๑๑) อ ชั่วว พ่ ก ก บํเรอ แก่ พ่ ก ก บํเรอ แก่ แม่ ก ก ได้ ตวว
(๑๒) เนื่อ ตวว ปลา ก เอา มา แก่ พ่ ก ก ได้ หมาก ส้ม หมาก หวา
(๑๓) น อนน ใด กน อร่อย กน ด ก เอา มา แก่ พ่ ก ก ไป ต
(๑๔) หนงง วง ช่ง ได้ ก เอา มา แก่ พ่ ก ก ไป ท่ บ้าน ท่ เม
(๑๕) อง ได้ ช้าง ได้ งวง ได้ ปั่วว ได้ นาง ได้ เงอน ได้ ทอง ก เอา
(๑๖) มา เวน แก่ พ่ ก พ่ ก ตาย ญงง พี่ ก ก พร่ำ บํเรอ แก่ พี่
(๑๗) ก ฏ่ง บํเรอ แก่ พ่ ก พ่ ก ตาย จึ่ง ได้ เมอง แก่ ก ทงง
(๑๘) (ก) ล เมื่อ ชั่วว พ่ ขน รามคําแหง เมอง ผกโขไท นี้ ด ใน น้ำ
(๑๙) (มี) ปลา ใน นา มี เข้า เจ้า เมอง บ่ เอา จกอบ ใน ไพร่ ลู ทาง เผื่
(๒๐) (อ)น จูงงว วาว ไป ค้า ขี่ ม้า ไป ขาย ใคร จกก ใคร่ ค้า ช้าง ค้า ไล (ร)
(๒๑) ลกก ใคร่ ค้า ม้า ค้า ใคร จกก ใคร่ ค้า เงอน ค้า ทอง ค้า ไพร่ ฟ้า หน้า ใส
(๒๒) ลก เจ้า ลก ขน ผู้ใด แล ล้ม ตาย หาย กว่า อยาว เ (รอ) น พ่ เชื้อ อ
(๒๓) เสื้อ ค้า มนน ช้าง ข ลก เมยย ยุ เข้า ไพร่ ฟ้า ข้า ไท ป่า
(๒๔) หมาก ป่า พล พ่ เชื้อ มนน ไว้ แก่ ลก มนน สิ้น ไพร่ ฟ้า
(๒๕) ลก เจ้า ลก ขน ผิ แล้ ผด แผก แสก ว้าง กนน สวน ด
(๒๖) แท้ แล้ จึ่ง แล่ง ความ (แ) ก่ ขา ด้วย ซื่ บ่ เข้า ผ้ ลกก มกก
(๒๗) ผู้ ซ่อน เหน เข้า ท่าน บ่ ใค่ พน เหน สน ท่าน บ่ ใค่ร เดอ
(๒๘) ด คน ใด ขี่ ช้าง มา หา พา เมอง มา ส่ ซ่อย เหน อ เพื่อ
(๒๙) อ ก มนน บ่ มี ช้าง บ่ มี ม้า บ่ มี ปั่วว บ่ มี นาง บ่ มี เ (อ)
(๓๐) น บ่ มี ทอง ให้ แก่ มนน ช่อย มนน ตวง เป็น บ้าน เป็น เมอ
(๓๑) ง ได้ ข้า (ศ) อก ข้า เสอ หวว พุ่ง หวว รบ ก ดบ่ ข้า บ่ ตใน
(๓๒) ปาก ปต ก ดง อนน ณึ่ง แขวน ไว้ หั้นน ไพร่ ฟ้า หน้า
(๓๓) ปก กลาง บ้าน กลาง เมอง มี ถ้อย มี ความ เจบ ท้อง
(๓๔) (ขึ้) อง ใจ มนน จกก ก ลาว เถ้า เจ้า แถง ขน บ่ ไร้ ไป ลนน ก
(๓๕) ดง อ (นั) น ท่าน แขวน ไว้ พ่ ขน รามคําแหง เจ้า เมอง ได้

ด้านที่ ๒

[illegible]

ด้านที่ ๒

(๑) ญ (ก.ง) อ ถาม สวน ความ แก่ มนน ด้วย ไพ่ ใน
(๒) (เม) ง สุกโขไท นี้ จ่ง ชี ส้า ป่า หมาก ป้า พ ท้าว เมอ
(๓) ง นี้ ทก แห่ง ป่า พร้าว ก่ หลาย ใน เมอง นี้ ป่า ลาง
(๔) ก่ หลาย ใน เมอง นี้ หมาก ม่วง ก่ หลาย ใน เมอง นี้
(๕) ห (มา)-กขาม ก่ หลาย ใน เมอง นี้ ใคร สร้าง ได้ ไว้ แก่ มนน
(๖) กลวง เมอง สุกโขไท นี้ มี น้ำ ตระพงง โพย สี ใส กิน ด
(๗) ... (ญ) งง กิน น้ำโขง เม่ออ แล้ง รอบ เมอง สุกโขไท นี้ ตร
(๘) บ (ร) ได้ สาม พน สี่ ร้อย วา คน ใน เมอง สุกโขไท นี้
(๙) มกั (ก) ทาน มกก ทรง สีล มกก โอย ทาน พ่ ขุนรามคำแหง
(๑๐) เจ้า เมอง สุกโขไท นี้ ทงง ชาว แม่ ชาว เจ้า ท่วย ปั่วว ท่วย นา
(๑๑) ง ล (ก) เจ้า ลก ขุน ทงง สิ้น ทงง หลาย ทงง ผู้ ชาย ผู้ ญิง
(๑๒) ฝูง (ท่) วย มี สรธา ใน พระ พุทธสาสน ทรง สีล เม่ออ พรร
(๑๓) ษา ทก คน เม่ออ โอก พรรษา กราน กฐิน เดือน ณ่ง จิ่
(๑๔) ง แล้ว เม่ออ กราน กฐิน มี พนม เบี้ย มี พนม หมาก มี
(๑๕) พนม ดอก ไม้ มี หมอน นั่ง หมอน โนน บริพาร กฐิน โอ
(๑๖) ย ทาน แล้ ปี แล้ ญิบ ล้าน ไป สูด ญัต กฐิน เถิง อ
(๑๗) ไร ญิก พู้น เม่ออ จกก เข้า มา วยง รยง กนน แต่ อไร
(๑๘) ญิก (พู้) น เท้า หวว ลาน ดํ บงค กลอง ด้วย สยง พาด สยง พิ
(๑๙) น สยง เล่อน สยง ขบบ ใคร จกก มกก เหล้น เหล้น ใคร จั
(๒๐) กก มก (ก) หวว หวว ใคร จกก มกก เล่อน เล่อน เมอง ส
(๒๑) กโขไท นี้ มี สี่ ปาก (ปู) ต หลวง ที่ยน ญอม คน สยด กนน
(๒๒) เข้า ดู ท่าน เผา ท (น) ท่าน เหล้น ไฟ เมอง สุโขไท นี้
(๒๓) มี ญู่งง จกก แตก กล (าง) เมอง สุโขไท นี้ มี พิหาร มี
(๒๔) พระ พุทธ รูป ทอง มี พระ อฏฐารศ มี พระ (พ) ทธ รูป
(๒๕) มี พระ พุทธ รูป อนน ใหญ่ มี พระ พุทธ รูป อนน
(๒๖) ราม มี พิหาร อนน ใหญ่ มี พิหาร อนน ราม มี ปู่
(๒๗) ครู นั่ง ไ...ด้ (ถร) ม มหาเถร เบื้อง ตวนน ตก
(๒๘) เมอง สุ (โขไท) นี้ มี อ (ไร) ญิก พ่ ขุนรามคำแหง กทำ
(๒๙) โอย ทาน แก่ มหาเถร ส (งงฆ) ราช ปราชญ รยน จบ ไตร
(๓๐) ปิฎก หลวก กว่า ปู่ ครู ใน เมอง นี้ ทก คน ลก แต่ เมอง สรี
(๓๑) ธรมมราช มา ไ (น ก) ลาง อร ญิก มี พิหาร อนน ณ่ง มน
(๓๒) ใหญ่ สูง งาม แกก มี พระอฏฐารศ อนน ณ่ง ลก อย
(๓๓) น เบื้อง ตวน (น) โอก เมอ (ง) ส (โ) ขไท นี้ มี พิหาร มี ปู่ ครู
(๓๔) มี ทเล หลวง (มี ป่) า หมาก ป่า พลู มี ไร่ มี นา มี ถิ่น ถา
(๓๕) น บ้าน ใหญ่ บ้า (น เ) ล็ก มี ป่า (ว่) ง ป่า ขาม ดู งาม ดุจ แกล้

ด้านที่ ๓

[illegible]

ด้านที่ ๓

(๑) (ง)... ้เบื้อง ้ตน นอน ้เมอง สโขไท ้นี ้ม ตลาด ป

(๒) (สา) น ้ม ะอจน ้ม ปราสาท ้ม ป่า หมาก พร้าว ป่า หมาก

(๓) ลาง ้ม ไร่ ้ม นา ้ม ้ถิ่น ถ้าน ้ม บ้านให่ญ บ้าน เลก ้เบื้

(๔) อง หววฺ นอน ้เมอง สโขไท ้นี ้ม ก ้ด ้พหาร ปู่ ครู

(๕) อยู่ ้ม ้สรดภงส ้ม ป่า พาว ปา ลาง ้ม ปา ม่วง ปา ขาม

(๖) ้ม น้ำ โคก ้ม พระขพุง ้ผ เทพดา ใน เขา อนน นั้นน

(๗) เปน ให่ญ กว่า ทุก ้ผ ใก ้เมอง ้นี ขุน ผู้ ใด ้ถ ้เมอง

(๘) สโขไท ้นี แล้ ไห้ว ้ด ้พล ถูก ้เมอง ้นี หย่ ้เมอง

(๙) ้นี ้ต ้ผี ไห้ว บ่ ้ต ้พล บ่ ถูก ้ ใน เขา อนน บ่ ตุ้ม บ่

(๑๐) เกรง ้เมอง ้นี หาย ๑๒๑๔ สก ้ป มโรง พ่ ขุนรามคำ

(๑๑) แหง เจ้า ้เมอง ้ศรสชชนาไล สโขไท ้นี ปูลกไม้ ตา

(๑๒) น ้นี ได้ ้สบ ้ส่ เข้า ้จึ่ง ให้ ช่าง ฟนน ขดาร ้หน ตั้ง หว่าง

(๑๓) กลางไม้ ตาน ้นี วนน ้เดอน ดบบ ้เดอน โอก แปด วนน วน

(๑๔) น ้เดอน เตม ้เดอน บ้าง แปด วนน ฝูง ปู่ ครู เถร มหาเถร

(๑๕) ้ขึ้น ถ่งง ้เหนอ ขดาร ้หน สูด ธรมม แก่ อุ บาสก ฝู

(๑๖) ง ท่วย จำ ้สล ้ผี ใช่ วนน สูด ธรมม พ่ ขุนรามคำแหง

(๑๗) เจ้า ้เมอง ้ศร สชชนาไล สโขไท ้ขึ้น ถ่งง ้เหนอ ขดา

(๑๘) ร ้หน ให้ ฝูง ท่วย ลูก เจ้า ลูก ขุน ฝูง ท่วย ้ถ บ้าน ้ถ

(๑๙) ้เมอง กนน วนน ้เดอน ดบบ ้เดอน เตม ท่าน แตฺ่ง ช่าง ้เผ

(๒๐) (อ) ก กร พดด ลยาง ท้ยน ญอ่ม ทอง งา... ขวา ้ช รูจา ้ศร

(๒๑) (พ่) ขุนรามคำแหง ้ขึ้น ้ขี่ ไป นบ พร (ะ) ...อร ้ญญก แล้

(๒๒) (วเข้) า มา๐ จา ้รึก อนน ้ฌ่ง ้ม ใน ้เมอง ชลยง สถาบก ไว้

(๒๓) (ด้ว) ย พร ้ศร รดนธาตุ จา ้รึก อนน ้ฌ่ง ้ม ใน ถ้ำ ้ช ถ้ำ

(๒๔) (พ) ระ ราม อยู่ ฝั่งง น้ำ สัมพาย า ้รึก อนน ้ฌ่ง ้ม ใน ถ้ำ

(๒๕) (รต) น ธาร ใน กลวง ป่า ตาน ้นี ้ม ษาลา สอง อนน อนน ้ฌ่ง ้ช่

(๒๖) (ษา) ลา พระมาส อนน ้ถ่ง ้ช่ พุทธ ษาลา (ข) ดาร ้หน ้นี ้ช่ ม่

(๒๗) นงง ้ษลาบาตร สถาบก ไว้ ้ห้น ้ (จึ่ง) ทงงหลาย เห้น

ດ້ານທີ່ ໔

ພໍ່ຂຸນພຣະຣາມຄໍາແຫງລູກພໍ່ຂຸນສຣີອິນທຣາທິຕຍ໌ເປັນຂຸນໃນເມືອງສຣີສັຊນາລັຍສຸໂຂທັຍທັງມາກາວລາວແລໄທເມືອງໃຕ້ຫລ້າຟ້າ . . . ໄທຊາວອູຊາວຂອງມາອອກ ໑໒໐໗ ສກປີກຸນ ໃຫ້ຂຸດເອົາພຣະທາຕຸອອກ ທັງຫລາຍເຫັນກະທໍາບູຊາບໍາເຣີຍແກ່ພຣະທາຕຸໄດ້ເດືອນຫົກວັນຈຶ່ງເອົາລົງຝັງໃນກລາງເມືອງສຣີສັຊນາລັຍກໍ່ພຣະເຈດີຍ໌ເຫນືອເສັຍຫົກເຂົ້າຈຶ່ງແລ້ວ ຕັ້ງເວັຽງຜາລ້ອມພຣະມຫາທາຕຸສາມເຂົ້າຈຶ່ງແລ້ວ ເມື່ອກ່ອນ ລາຍສືໄທນີ້ບໍ່ມີ ໑໒໐໕ ສກປີມະແມ ພໍ່ຂຸນຣາມຄໍາແຫງຫາໃຄ່ໃຈໃນໃຈແລ່ໃສ່ລາຍສືໄທນີ້ ລາຍສືໄທນີ້ຈຶ່ງມີເພື່ອພໍ່ຂຸນຜູ້ນັ້ນໃສ່ໄວ້ ພໍ່ຂຸນພຣະຣາມຄໍາແຫງນັ້ນຫາເປັນທ້າວເປັນພຣະຍາແກ່ໄທທັງຫລາຍ ຫາເປັນຄຣູອາຈາຣຍ໌ສັ່ງສອນໄທທັງຫລາຍ ໃຫ້ຮູ້ບຸນຮູ້ທັມແທ້ ແຕ່ຄົນອັນມີໃນເມືອງໄທດ້ວຍຮູ້ດ້ວຍຫລວກດ້ວຍແກລ້ວດ້ວຍຫານດ້ວຍແຄະດ້ວຍແຮງ ຫາຄົນຈັກເສມີມິໄດ້ ອາຈປຣາບຝູງຂ້າເສິກມີເມືອງກວ້າງຊ້າງຫລາຍ ປຣາບເບື້ອງຕະວັນອອກຮອດສຣລວງສອງແຄວລຸມບາຈາຍ ສຄາ ເທົ້າຝັ່ງຂອງເຖິງວຽງຈັນວຽງຄໍາເປັນທີ່ແລ້ວ ເບື້ອງຫົວນອນຮອດຄົນທີ ພຣະບາງແພຣກ ສຸພຣຣນພູມິຣາຊບຸຣີ ເພຊຣບຸຣີ ສຣີທຣຣມຣາຊ ຝັ່ງທະເລສມຸທຣເປັນທີ່ແລ້ວ ເບື້ອງຕະວັນຕົກຮອດເມືອງຊອດ ເມືອງ . . . ນ ຫງສາວດີ ສມຸທຣຫາເປັນແດນ ເບື້ອງຕີນນອນຮອດເມືອງແພຣ່ ເມືອງມ່ານ ເມືອງນ . . ເມືອງພລົວພົ້ນຝັ່ງຂອງ ເມືອງຊວາເປັນທີ່ແລ້ວ ປລູກລ້ຽງຝູງລູກບ້ານລູກເມືອງນັ້ນ ຊອບດ້ວຍທຣຣມທຸກຄົນ

ด้านที่ ๔

(๑) พ่ ขุน พระ (รา) มคำแหง ลูก พ่ ขุน ศรี อินทรา ทิตย เป
(๒) (น ขุ) ขุน (ใ) น เมือง ศรีสชชนาไล สุโขไท ทงง มา กาว ลาว
(๓) (แ) ลไท เมือง ใต้ หล้า ฟ้า ฎ... ไท ชาว อู ชาว ของ มา ออ
(๔) ๑๒๑๗ สก ปีกุร ให้ ขุด (เอา) พระธาตุ ออก ทงงหลาย
(๕) เหน กทำ บูชา บำเรอ แก่ พระ ธาตุ ได้ เดือน หก วัน จึ่
(๖) ง เอา ลง ฝงง ใน กลาง (เมือ) ง ศรีสชชนาไล ก่ พระเจ
(๗) ดีย์ เหนือ หก เข้า จึ่ง แล้ว ตั้ง วยง ผา ล้อม พระม
(๘) หา ธาตุ สาม เข้า จึ่ง แล้ว เมื่อ ก่อน ลายสือไท นี้ บ่
(๙) มี ๑๒๐๕ สก ปีมแม พ่ ขุนรามคำแหง หา ใคร่ ใจ
(๑๐) ใน ใจ แล่ ใส่ ลายสือไท นี้ ลายสือไท นี้ จึ่ง มี เพื่
(๑๑) อ ขุน ผู้ นั้นน ใส่ ไว้ พ่ ขุนพระรามคำแหง นั้นน หา
(๑๒) เปน ท้าว เปน พรญา แก่ ไท ทงงหลาย หา เปน
(๑๓) ครู อาจารย สงงสอน ไท ทงงหลาย ให้ รู้
(๑๔) บุญ รู้ ธรมม แท้ แต่ คน อนน มี ใน เมือง ไท ด้วย
(๑๕) รู้ ด้วย หลวกก ด้วย แกล้ว ด้วย หาน ด้วย แคะ
(๑๖) ด้วย แรง หา คน จกก เสมอ มิ่ ได้ อาจ ปราบ ฝูง ข้า
(๑๗) เสิก มี เมือง กว้าง ช้าง หลาย ปราบ เบื้อง ตวันออ
(๑๘) ก รอด สระ ลวง สอง แคว ลุมบาจาย สคา เท้า ฝงง ขอ
(๑๙) ง เถิง วยง จนน วยง คำ เปน ที่ แล้ว เบื้อง หวว
(๒๐) นอน รอด คน ที พระ บาง แพรก สุพรณภูม
(๒๑) ราชบุรี เพชบุรี (บ) ศรีธรมมราช ฝงง ทเล
(๒๒) สมุทร เปน ที่ (แล้ว) เบื้อง ตวนน ตก รอด เมือ
(๒๓) ง ฉอด เมือง ...น หงสาพติ สมุทร หา เป
(๒๔) น แดน เบื้อง (ตีน) นอน รอด เมือง แพล เมื
(๒๕) อง ม่าน เมือง น... เมือง พลวว พ้น ฝงง ของ
(๒๖) เมือง ชวา เป (น ที่) แล้ว ปลูก ลยง ฝูง ลูก บ้า
(๒๗) น ลูก เมือง (นนี้) น ชอบ ด้วย ธรมม ทุก คน

คำอ่านและคำอธิบาย

พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (คำว่า ขุน หมายถึงเจ้าเมือง ส่วนพระมหากษัตริย์นั้น เรียกว่า พ่อขุน ฉะนั้นจึงมีคำเรียก พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนบานเมือง พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) ได้เป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีพระนามเดิมว่า "ร่วง" ซึ่งเราเรียกกันว่า "พระร่วง" คำว่า "ร่วง" แปลว่า รุ่ง คือ รุ่งแจ้ง พระอาทิตย์ขึ้น ฉะนั้นเมื่อเวลาเป็นกษัตริย์ ก็เอาคำว่า "ร่วง" มาตั้งเป็นพระนามของพระองค์และเป็นชื่อราชธานี คือตั้งพระนามของพระองค์ว่า "ศรีอินทราทิตย์" และเปลี่ยนนามราชธานี ซึ่งมีชื่อในชั้นเดิมว่าเมืองสยามนั้น เป็น "สุโขทัย" ซึ่งแปลว่า "ดวง

อาทิตย์ขึ้นมาให้ความสุข" ส่วนคำว่า "สยาม" ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองนั้น ได้มากลายเป็นนามของประเทศ ซึ่งจีนเรียกว่า เสียมหลอก๊ก ต่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวยุโรปก็เรียกเราว่า **Siam** แต่น่าประหลาดว่าไทยเราเอง ไม่ใช้คำว่าสยาม คงใช้เรียก กรุงสุโขทัย, กรุงศรีอยุธยา เป็นนามของประเทศ คำว่า "ประเทศสยาม" นั้น ไทยเราเพิ่งเริ่มใช้ในรัชชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง และที่ใช้คำว่า "ประเทศสยาม" ในครั้งนี้ ก็เพราะความจำเป็นในเวลาทำสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งจะต้องใช้ชื่อประเทศให้ตรงกับที่ใช้ในภาษาฝรั่ง

ขอให้ผู้อ่านสังเกตว่า สระ ิ กับ ึ ไม่มีใช้ในจารึกนี้เลย คงใช้แต่สระ ี ถ้าเราจะกลับไปดูตัวอักษรที่แปลงไว้ จะเห็นได้ว่า คำ "ศรีอินทราทิตย์" นั้น เขียนเป็น "สรีอีนทราทีตย"

พี่กูชื่อบานเมือง

พ่อขุนบานเมือง เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๒ ของกรุงสุโขทัย ไม่ทราบว่าได้ครองราชสมบัติตั้งแต่เมื่อใด ทราบแต่ว่ามาสิ้นรัชชกาล เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๐ รวมรัชชกาลพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ กับพ่อขุนบานเมืองสององค์นี้ เป็นเวลา ๒๐ ปี รัชชกาลพ่อขุนรามคำแหงจึงตั้งต้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๐

ตูพี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสามผู้หญิงโสง

ตูหมายความว่า เรา (เป็นพหูพจน์) คำว่า สองนั้น ในจารึกเขียน โสง ในครั้งกระนั้น จำนวน ๒ ออกเสียงว่า "โสง" แต่คำอื่นๆ เช่น "ทอง" คงออกเสียงว่า "ทอง" เหมือนกับในเวลานี้.

พี่เผือผู้อ้ายตายจากเผือเตียมแต่ยังเล็ก

ผู้อ้าย—หมายความว่า คนใหญ่ที่สุด เตียมแต่—

หมายความว่า ตั้งแต่

ขอให้สังเกตวรรณยุตต์ ว่ามีแต่ ไม้เอก กับ ไม้จัตวา (กากะบาท) เท่านั้น ไม่มีไม้ โท ตรี เลย เสียงไม้เอกคงเป็นเสียงไม้เอกอย่างในเวลานี้ แต่ ไม้จัตวา (กากะบาท) นั้น มีเสียงเหมือนไม้ตรีใน เวลานี้ เช่นคำว่า "ห๋า" เขียน "ห๋า" และออกเสียง ว่า "ฮ้า" เป็นอันว่า ครั้งกรุงสุโขทัยมีเสียงประกอบ วรรณยุตต์เพียง ๓ เสียง คือ ก ก่ ก๋ เท่านั้น และคำในประโยคซึ่งเราอ่านในเวลานี้ว่า "ตู พี่น้อง ท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสามผู้หญิงสอง พี่เผือผู้อ้าย ตายจากเผือเตียมแต่ยังเล็ก" นั้น ถ้าอ่านตามสำเนียง สุโขทัยในครั้งกระโน้น ก็ต้องอ่านว่า "ตู พี่น้องท้อง เดียวฮ้าคน พู้ชายสามพู้ญิงโส่ง พี่เผือพู้อ้ายตาย จากเผือเตียมแต่ยังเล็ก" แม้ในเวลานี้คนบางจังหวัด ในตอนเหนือที่พูดเป็นสำเนียงสุโขทัยครั้งพระร่วงก็ยัง มีอยู่.

เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สิบเก้าเข้า

"ขึ้นใหญ่" แปลว่า เติบโต "เข้า" แปลว่า ปี รวมความในวรรคนี้ว่า เมื่อเติบโตมีพระชนม์ได้สิบเก้าปี

ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาท่เมืองตาก

เมืองฉอด คืออำเภอแม่สอดในเวลานี้ ท่ คือ ต่อ—ต่อตี ตรงกับคำว่า "**Attack**" ของอังกฤษ. เวลานั้น เมืองตากอยู่ในเขตต์ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ แต่เมืองฉอด (คือแม่สอด) ยังเป็นเมืองอิสสระ มีเจ้าเมืองชื่อขุนสามชน ๆ ยกกองทัพมาตีเมืองตาก พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ยกกองทัพไปรบ พ่อขุนรามคำแหง (เวลานั้นจะมีพระนามว่าอะไรไม่ทราบ) มีพระชนม์ ๑๙ ปี ตามเสด็จพระบิดาไปในกองทัพด้วย

พ่อกูไปรบขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนขับมาหัวขวา

หัว แปลว่า ทาง ขุนศรีอินทราทิตย์ เข้ารบทางซ้าย ขุนสามชนตีเข้ามาทางขวา

ขุนสามชนเกลื่อนเข้า

เกลื่อน—หมายความว่าระดมกำลังทั้งหมดเข้ารบ

ไพร่ฟ้าหน้าใสพ่อกูหนีญญ่ายพ่ายจะแจ กูบ่หนี

ไพร่ฟ้าหน้าใส—หมายถึงพลรบและพลเมือง ใช้ในที่นี้และที่อื่น ๆ อีก บางแห่งใช้ว่า ไพร่ฟ้าหน้าปก คำว่า หนีญญ่ายพ่ายจะแจ แปลว่า แตกหนีกระจัดกระจาย ในประโยคนี้ รวมความว่า ทหารของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์แตกหนี แต่พ่อขุนรามคำแหงไม่หนี

กูขี่ช้างเนกพล กูขับเข้าก่อนพ่อกู

"เนกพล" เป็นชื่อช้างพราย นามจริง คงจะเป็นเป็น "อเนกพล" ซึ่งแปลว่า กำลังมาก

กูต่อช้างด้วยขุนสามชน ตนกูพุ่งช้างขุนสามชน ตัวชื่อมาสเมืองแพ้ ขุนสามชนพ่ายหนี

ต่อช้าง คือชนช้าง นับเป็นชัยชนะยุทธหัตถีครั้งแรกของประวัติศาสตร์สยาม ตามหลักฐานที่เราจะพึงค้นได้

พ่อกูจึ่งขึ้นชื่อกู ชื่อพระรามคำแหง เพื่อกูพุ่งช้างขุนสามชน

คำว่า จึ่ง ในจารึกเขียน จิ่ง, คำว่า เพื่อ ตรงกับ เพื่อเหตุ หรือ "เพราะ" ในเวลานี้, ความในตอนนี้เป็นอันแสดงว่าพระนามว่า "รามคำแหง" นั้นเป็นพระนามที่ได้รับแต่งตั้งเมื่อชนช้างชะนะแล้ว ก่อน

นั้นจะมีพระนามว่ากะไรไม่ทราบ.

คำว่า "คำแหง" ในจารึกเขียน คํแหง เป็นอันว่า สระ ำ นั้นเขียน นฤคหิต ํ ตัวเดียว เช่น คํแหง (คำแหง) บํเรอ (บำเรอ) แต่ก็ไม่เสมอไป เช่นคำว่า พร่ำ เขียน พร่ำ และน้ำ ก็เขียน น้ำ คือใช้สระ ำ เหมือนเวลานี้ อนึ่งตัว ํ นั้น ก็ไม่เป็น ำ เสมอไป ในบางแห่งเป็นเสียง "อม" เช่น พนํ (พนม) หมากสํ้ (หมากส้ม)

เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู

เมื่อชั่ว—หมายความว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่ คือเมื่อพระบิดายังทรงพระชนม์อยู่

กูได้หมากส้มหมากหวานอันใดกินอร่อยกินดี กูเอามาแก่พ่อกู

หมาก—หมายถึงผลไม้ หมากส้ม หมากหวาน คือ ผลไม้เปรี้ยวหวาน

กูไปตีหนังวังช้างได้ กูเอามาแก่พ่อกู

ตีหนังวังช้าง—หมายความว่า คล้องช้าง

กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้ปั่วได้นาง ได้เงือน ได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู

ท่ แปลว่า ต่อตี ได้ช้างได้งวงเป็นไวพจน์ ซึ่งหมายความถึงช้างเท่านั้น. ปั่ว แปลว่า ชาย ซึ่งในสมัยนี้เรียกว่า บ่าว ในประโยคว่า เจ้าบ่าวเจ้าสาว, เวน หมายความว่า มอบให้.

พ่อกูตาย ยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กูดั่งบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม

ทั้งกลม—แปลว่าทั้งหมด คำนี้ในเวลานี้ดูเหมือน

ยังมีที่ใช้อยู่อย่างเดียว คือ "ตายทั้งกลม" หมายความว่าหญิงมีครรภ์ ถึงแก่ความตายในขณะที่ลูกอยู่ในท้อง คือตายหมดทั้งแม่ทั้งลูก.

เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว

"เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง" แปลว่าเมื่อพ่อขุนรามคำแหงยังทรงพระชนม์อยู่ ข้อนี้ทำให้นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า ข้อความต่อไปนี้ ได้จารึกภายหลังที่พ่อขุนรามคำแหงสิ้นพระชนม์แล้ว ข้อสันนิษฐานอันนี้ก็มีมูล เพราะว่าในตอนต่อจากนี้ไป ไม่มีคำว่า "กู" เลย เมื่อจะกล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงก็เรียกตรง ๆ ว่า พ่อขุนรามคำแหง และยิ่งกว่านั้นเมื่อไปถึงด้านที่ ๔ ตั้งแต่บันทัดที่ ๑๒ ไปถึงบันทัดสุดท้าย การเขียนตัวพยัญชนะและใช้สระผิดกับตอนต้น ๆ ทีเดียว ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่า ในตอนท้ายนี้ จะ

ได้จาริกภายหลังตอนต้นหลายปี

เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง

ไม่เก็บภาษีในระหว่างทาง

เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทอง ค้า

แสดงว่าสมัยสุโขทัย ให้เสรีภาพแก่การค้าอย่างเต็มที่ ไม่เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งรัฐผูกขาดในการค้า **(Monopole d' Etat)** อย่างมาก

ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า

ศาสตราจารย์ เซเดส์ อธิบายคำ "กว่า" ว่า ไทยโบราณที่อยู่ริมแม่น้ำซีเกียงในมณฑลกุยจิวแห่ง

ประเทศจีน หมายความว่า "เสีย" เช่นคำว่า "ตายเสียแล้ว" เขาพูดว่า "ตายกว่าแล้ว" ข้าพเจ้าขอให้สังเกตว่า ในภาษาของเราเวลานี้ คำว่า "กว่า" กับ "จาก" มีความหมายใกล้ ๆ กัน เช่น "นอกกว่านั้น" กับ "นอกจากนั้น" คำว่า "ล้มตายหายกว่า" ก็คงเป็นทำนองเดียวกับที่เราพูดกันในเวลานี้ว่า "ล้มตายหายจาก"

เย่าเรือนพ่อเชื้อเสื้อค้ามัน ช้างขลูกเมียเยียข้าว ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมากป่าพลู พ่อเชื้อมัน ไว้แก่ลูกมันสิ้น

พ่อเชื้อ หมายความว่าบรรพบุรุษ. เสื้อค้า-เสื้อผ้าที่ติดตัวอยู่. เยียข้าว-ฉางข้าว, ความตอนนี้เมื่อรวมเข้ากับวรรคข้างต้นก็ได้ความว่า พลเมืองลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดล้มตายหายจาก เย่าเรือนของบรรพบุรุษ, เสื้อผ้า ช้างม้า ลูกเมีย ฉางข้าว ป่าหมากป่า

พลูของบรรพบุรุษของเขา ให้เป็นมฤดกตกแก่ลูกของเขาทั้งหมด

ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน สวนดูแท้แล้ว จึงแล่งความแก่ข้าด้วยซื่อ บ่เข้าผู้ลัก มักผู้ซ่อน

ผิดแผกแสกว้าง (อ่านว่า แสก - ว้าง) หมายความว่าเกิดถ้อยความกัน, สวน - ไต่สวน, แล่งความ - ตัดสิน, ไม่เข้าข้างผู้ลัก ไม่ลำเอียงทางผู้ซ่อน.

เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด

ไม่โลภมาก ไม่ต้องการลาภสักการ, พิน - ผินหมายความถึงยินดี. เดือด ในที่นี้แปลว่า ใจฟุ้งสร้านอยากได้.

คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนือเพื่อกู้

พาเมืองมาสู่ หมายความว่า มายอมเป็นเมืองขึ้น, ช่วยเหนือ เดี๋ยวนี้กลายเป็นช่วยเหลือ คำตัว น มากลายเป็น ล ไปมาก ๆ เช่น น่าง แปลว่าใต้ เดี๋ยวนี้กลายเป็น ล่าง

มันบ่มีช้าง บ่มีม้า บ่มีปั่ว บ่มีนาง บ่มีเงิน บ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเป็นบ้าน เป็นเมือง

ความตอนนี้ต้องอ่านให้ติดต่อกับตอนบน จึ่งจะเข้าใจดี คือว่าในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ได้ทรงแผ่อานุภาพไปมากหลาย ผู้ครองนครต่าง ๆ ที่รู้สึกว่าตัวอ่อนแอ ก็มายอมเป็นเมืองขึ้น การมายอมเป็นเมืองขึ้นนั้น ผู้ที่มายอมย่อมได้เปรียบ เพราะว่าถ้ามีอะไรขาดตกบกพร่องก็ขอได้ เช่นช้างม้าผู้คน เงินทอง เพื่อให้ผู้ที่มาสามิภักดินั้นกลับไปตั้งบ้านตั้งเมืองได้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา คำว่า "ตวง" ในวรรค

สุดท้ายนั้น ศาสตราจารย์ เซเดส อธิบายว่า "นับ" และประโยคที่ว่า "ช่วยมันตวงเบื้นบ้านเบื้นเมือง" ศาสตราจารย์ เซเดส ให้ความหมายไว้ว่า จะให้คนที่มาสามิภักดิ์นั้น "นับว่าเมืองสุโขทัยเป็นเหมือนบ้านเมืองของตน" ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า คำว่า "ตวง" ในที่นี้ ถ้าหมายความว่า "ตั้ง" ก็จะเข้าใจได้ง่ายอย่างที่ข้าพเจ้าได้เขียนมาข้างต้น

ได้ข้าเสือกข้าเสือ หัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี

ข้าเสือก คือ ข้าศึก หัวพุ่งหัวรบ หมายความว่า แม่ทัพนายกอง

ในปากประตูมีกะดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีความเจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวเถิงเจ้าเถิงขุนบ่ไร้ ไปลั่นกะดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้

ขิน เรียก เมื่อถามสอบความแก่มันด้วยซื่อ
ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึ่งชม

ในตอนนี้เข้าใจง่าย หั้น หมายความว่า นั้น, เถิง - ถึง, บ่ไร้ - ไม่ได้.

สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลางก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน

คำตอนนี้ชัดหมด นอกจากคำเดียว คือ "ลาง" แปลว่า ขนุน ความในตอนท้ายที่ว่า "ใครสร้างได้ไว้แก่มัน" แสดงให้เห็นว่าผู้ใดทำการเพาะปลูกผู้นั้นมีสิทธิเป็นเจ้าของ

กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตระพังโพย สีใสกินดี ดั่งกินน้ำโขง เมื่อแล้ง

ตระพังโพย เป็นคำเรียกบ่อน้ำ ซึ่งแปลว่าบ่อ อัศจรรย์, น้ำที่ดีที่สุดในเวลานั้น คือน้ำแม่น้ำโขงในฤดูแล้ง

รอบเมืองสุโขทัยนี้ ตรีบูรได้สามพันสี่ร้อยวา

ตรีบูร — กำแพงสามชั้น

คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสน ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อโอกพรรษา กรานกฐินเดือนหนึ่งจึ่งแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี้ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอน บริพารกฐิน โอยทานแล่ปีแล้ญิบล้าน ไปสวดญัตติกฐินถึง

อรัญญิกพู้น เมื่อจักเข้ามาเวียง เรียงกันแต่อรัญญิกพู้นเท้าหัวลาน คำบงคำกลอย ด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เที้ยนญอมคนเสียดกันเข้าดู ท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดังจักแตก

คำในตอนนี้เราเข้าใจเกือบหมด นอกจากคำต่อไปนี้

โอยทาน ,, อวยทาน

ท่วย ,, ทวย (ทั้งหมด)

พนม ,, ภูเขา หมายถึงกองโต ๆ

แต่ปีแล้ญิบล้าน ได้แก่ ปีละสองล้าน เห็นจะหมายว่าสองล้านเบี้ย

อรัญญิก ,, เป็นคำเรียกวัด ๆ หนึ่ง ซึ่งเวลานี้เรียกว่าวัดสพานหิน

พู้น ได้แก่ ในย่านไกล
เท้าหัวลาน „ จนกะทั่งถึงชายทุ่ง
คำบงคำกลอย „ ยังเอาความไม่ได้ว่ากะไร
เลื่อน „ ร้องเพลง
หัว „ หัวเราะ
เที่ยนญอม „ ยังเอาความไม่ได้ชัด

ความในตอนท้ายเอาความได้ว่าพอตกเวลากลางคืนก็มีการจุดเทียน จุดไฟ (ดอกไม้เพลิง) คนอัดแอกันเข้าดู จนประหนึ่งว่าเมืองจะแตกแยก

ให้สังเกตคำว่า "พุทธศาสน" ไม่มีสระ า ที่จริงคำนี้ ภาษาบาลีว่า พุทฺธสาสนํ จารึกเรียก พุทธศาสน แต่ทำไมเราจึงเติม สระ า ลงจน กลายเป็น พุทธศาสนา ก็ไม่ทราบ

กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารส มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอัน

ใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม มีปู่ครู........ มีเถร มีมหาเถร

ราม — หมายความว่าขนาดกลาง แต่สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงแปลว่างาม

เบื้องตะวันตก เมืองสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชเรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ในกลางอรัญญิกมีพิหารอันหนึ่ง มนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฏฐารสอันหนึ่งลุกยืน

หลวก — รู้หลัก เป็นปราชญ์

ปู่ครู — สมภาร หรือ อธิการ

ลุก — ศาสตราจารย์เซเดส์ แปลว่า มา แต่ในวรรคนั้นมีคำว่า "มา" อยู่แล้ว คำว่า ลุก คงหมาย

ความว่า เดินทาง (ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะเป็น "สุก" คือหมายความว่า บวช เพราะทางเหนือเรียกคนที่ยังไม่ได้บวชว่า คนดิบ ได้เปิดดูคำอ่านเก่า ๆ ของศิลาหลักนี้ก็เป็น สุก แต่เมื่อกลับไปตรวจตัวอักษรในจารึกปรากฏว่า เป็นตัว ด แน่ไม่ใช่ ส)

การที่ยกย่องพระภิกษุที่มาจากนครศรีธรรมราชว่ารู้หลักนักปราชญ์ยิ่งกว่าภิกษุสุโขทัยนั้น เป็นความจริง เพราะทางนครศรีธรรมราช และเมืองทั้งหลายในปักษ์ใต้นั้น มีความเจริญมาก่อนภาคเหนือทุกประการ โดยที่ปักษ์ใต้ได้รับอารยธรรมมาถึงสองทาง คือ อารยธรรมในทางศิลปวิทยาการ ได้มาจากศรีวิชัย ซึ่งแผ่จากทางใต้ขึ้นมาสู่เหนือ และอารยธรรมในทางพระพุทธศาสนา แผ่จากนครปฐมลงไปทางใต้ เราทราบกันอยู่แล้วว่า ในเมืองเรานั้นพระพุทธศาสนาได้แผ่ไปทางปักษ์ใต้ก่อนทางภาคเหนือ นับตั้งพันปี ฉะนั้นจึงไม่เป็นการประหลาด

อย่างไรเลย ที่ภิกษุนครศรีธรรมราชจะรู้หลักนัก
ปราชญ์ดีกว่าทางภิกษุทางสุโขทัย

แก่กม — ที่สุด "งามแก่กม" คืองามที่สุด

เบื้องตะวันโอกเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีปู่ครู มีทะเลหลวง มีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่มีนา มีถิ่น มีถาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วง มีป่าขาม ดูงามดังแกล้

ดังแกล้ — ดังภาพเขียน, กวีในชั้นหลัง ๆ ใช้ว่า "ดังแกล้ง" คือหมายความว่าเหมือนอย่างจงใจทำ

เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว ป่าหมากลาง มีไร่มีนา มีถิ่นมีถาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก

เบื้องตีนนอน — ทิศเหนือ

ปสาน — คล้ายภาษาเปอร์เซีย ว่า บาร์ซาร์ และ

คำว่าบาร์ซาร์นี้ฝรั่งก็เอาไปใช้หมายถึงร้านขายของ เดี๋ยวนี้บางแห่งเราพูดว่า "ตลาดยี่สาน"

ปราสาท — เข้าใจว่าเป็นปราสาทหินอยู่ที่วัดพระพายหลวงในเวลานี้

เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีกุฎีพิหารปู่ครูอยู่ มีสรีดภงส มีป่าพร้าว ป่าลาง มีป่าม่วงป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขะพุงผี เทพดาในเขาอันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้บ่ดีพลีบ่ถูก ผีในเขาอัน บ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย

เบื้องหัวนอน — ทิศใต้

สรีดภงส — ทำนบ

ข้อความต่อไปจากนั้น แสดงให้เห็นว่า ทางราชการกรุงสุโขทัยนับถือผีอย่างแรงกล้า และแสดงให้เห็นว่าผู้ใดได้ครองเมือง (ถือเมือง) จะต้องทำ

การไหว้ผีให้ถูกแบบ มิฉะนั้นบ้านเมืองจะพินาศ คำว่า หาย หมายถึงเสื่อมโซม ถ้าเสื่อมโซมโดยรวดเร็วฉับพลัน ก็ว่า หายฉิบ และบางทีกลับหน้าเป็นหลัง กลายเป็น "ฉิบหาย"

๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยนี้ ปลูกไม้ตาลนี้ได้สิบสี่เข้า จึ่งให้ช่างฟันขะดารหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับเดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบ้างแปดวัน ฝูงปู่ครูเถร มหาเถรขึ้นนั่งเหนือขะดารนี้ สวดธรรมแก่อุบาสกฝูงท่วยจำศีล ผิใช่วันสวดธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขะดารหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกัน วันเดือนดับเดือนเต็ม ท่านแต่งช้างเผือกกระพัดลยางเทียนย่อมทองงา..ขวา ชื่อรูจาศรี พ่อขุนรามคำ

แหงขึ้นขี่ไปนบพระ...อรัญญิกแล้วเข้ามา

ศกที่อยู่ในบันทัดต้นนั้น เป็นมหาศักราช ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๓๕

เดือนโอก – (เดือนออก) ข้างขึ้น

เดือนบ้าง – ข้างแรม

ขะดาร – แผ่น, ขะดารหิน – แผ่นหิน คือพระแท่นมนังคศิลา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังทรงผนวช เสด็จขึ้นไปประทับที่สุโขทัย ทรงพบพระแท่นนี้ก็ตรัสสั่งให้เชิญลงมาก่อเป็นแท่นไว้ที่วัดราชาธิวาส ซึ่งเป็นวัดที่ประทับอยู่ในเวลานั้น ครั้นเมื่อราชาภิเษก โปรดเกล้า ฯ ให้ยกแท่นนั้นไปตั้งไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภายหลังให้ย้ายไปเป็นแท่นเศวตฉัตร์ ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

กระพัด – สายรัดกูบบนหลังช้าง (คำเขมร)

[illegible]ยาง – ภู่ เครื่องประดับหัวช้าง (คำเขมร)

เหี้ยนย่อมทองงา....ขวา — ตัวอักษรขาดหายไปคำหนึ่ง คำที่ลบหายไป เข้าใจว่าเป็น "ซ้าย" ซึ่งจะได้ความตามที่ศาสตราจารย์ เซเดส์ แปลไว้ว่า "อานช้างประดับด้วยทองและเครื่องงาทั้งซ้ายขวา" ข้าพเจ้าสงสัยจะเป็นการเอาทองไปประดับที่งาช้างทั้งซ้ายขวา แต่ไม่มีหลักฐานยิ่งไปกว่าของศาสตราจารย์ เซเดส์

จารึกอันหนึ่ง มีในเมืองชเลียง สฐาบกไว้ด้วย พระศรีรัตนธาตุ จารึกอันหนึ่งมีในถ้ำ ชื่อถ้ำพระราม อยู่ฝั่งน้ำสัมพาย จารึกอันหนึ่งมีในถ้ำรัตนธาร ในกลวงป่าตาลนี้ มีศาลาสองอัน อันหนึ่งชื่อศาลาพระมาส อันหนึ่งชื่อพุทธศาลา ขะดารหินนี้ ชื่อมะนังคศิลาบาตร สฐาบกไว้หนี้ จึ่งทั้งหลายเห็น

สฐาบก — ตั้ง

ในกลวง — ข้างใน

คำว่า "มนังคศิลา" บางทีจะมาจาก มโนศิลา เป็นชื่อแผ่นหินในเรื่องนิยายอินเดียว่ามีอยู่ในภูเขาหิมาลัย

พ่อขุนรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นขุนในเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ทั้งมากาวลาวและไทย เมืองใต้หล้าฟ้า ฎ.... ไทยชาวอู ชาวของมาออก ๑๒๐๗ ศกปีกุน ให้ขุดเอาพระธาตุออกทั้งหลายเห็น กระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้เดือนหกวัน จึ่งเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชนาลัยก่อพระเจดีย์เหนือหกเข้าจึ่งแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามเข้าจึ่งแล้ว

มา — กาว — ลาว — ไทย เป็นชื่อของคนทั้ง ๔ ชาติ ตัวอักษรข้างหลังคำว่า "ฟ้า" นั้น มีตัว ฎ อยู่ตัวหนึ่ง นอกนั้นลบหายไป น่าเสียดายนัก เลยเดาไม่ออกว่าคำที่ต่อ "ฟ้า" นั้นเป็นอะไร เดี๋ยวนี้เราพูดกันว่า สุดหล้าฟ้าเขียว แต่คำนี้ขึ้นต้นด้วยตัว ฎ

จะเป็นเขียว ไม่ได้

ชาวอู — คนอยู่ทางแถบแม่น้ำอู

ชาวของ — คนอยู่ทางแถบแม่น้ำโขง

มหาศักราช ๑๒๐๗ ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๓๐ ซึ่งสอบกันได้ความว่าเป็นปีระกา ไม่ใช่ปีกุน

หกเข้า—สามเข้า หมายถึง หกปี—สามปี

เมื่อก่อนลายสือไทนี้บ่มี ๑๒๐๕ ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจ แล่ใส่ลายสือไทนี้ ลายสือไทนี้จึ่งมีเพื่อพ่อขุนผู้นั้นใส่ไว้

เรื่องตัวอักษรไทยนี้ ศาสตราจารย์ เซเดส์ ได้เขียนไว้เป็นตำนานอันประเสริฐเล่มหนึ่ง ซึ่งผู้ใคร่ศึกษาประวัติอักษรไทยโดยละเอียดควรอ่าน หนังสือเล่มนั้น ซึ่งมีชื่อว่า “ตำนานอักษรไทย”

ปัญหาที่ว่า พ่อขุนรามคำแหงจะเป็นคนแรกที่บัญญัติอักษรไทยหรือไม่นั้น ก็มีข้อโต้เถียงกันอยู่มาก ศาสตราจารย์เซเดส์ เห็นไปในทางที่ว่า พ่อ

ขุนรามคำแหงไม่ใช่เป็นคนแรกที่บัญญัติอักษรไทยขึ้น เพราะก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ไทยก็มีตัวหนังสือใช้ ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส์ เรียกว่า "อักษรไทยเดิม" แต่ตามทางตรวจค้นปรากฏว่า ตัวอักษรไทยที่มีอยู่ก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ไม่ใช่อักษรไทย เป็นอักษรมอญกับเขมรที่ไทยเอามาใช้เขียนภาษาไทย เมื่อเขียนไม่สะดวก โดยตัวอักษรไม่พอกับสำเนียงและภาษา ก็เปลี่ยนแปลงบ้าง แต่รูปร่างของตัวอักษรก็คงเห็นเป็นอักษรมอญเขมรอยู่อย่างชัด พ่อขุนรามคำแหงได้บัญญัติตัวอักษรไทยขึ้น ซึ่งเมื่อพิเคราะห์ดูแต่ตัวอักษรก็น่าคิดไปว่าพ่อขุนรามคำแหงเพียงแต่เอาตัวอักษรแบบมอญเขมรมาเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย แต่ความจริงนั้น การที่พ่อขุนรามคำแหงบัญญัติอักษรไทยขึ้น ข้อสำคัญไม่ได้อยู่ที่ตัวอักษร ข้อสำคัญอยู่ที่วิธีเขียน คืออักษรมอญ เขมร มีตัวซ้อน ที่เรียกว่าสังโยค

พ่อขุนรามคำแหงได้เลิกวิธีสังโยค ซึ่งต้องนับว่าเป็นเคราะห์ดีของชาติไทยนักหนา เพราะว่าถ้าเรายังใช้วิธีสังโยคอยู่จนบัดนี้แล้ว ไทยเราจะไม่สามารถมีเครื่องพิมพ์ดีดใช้ได้เลย ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือสระ ซึ่งมอญ เขมร เอาไว้ข้างบนบ้างข้างล่างบ้าง พ่อขุนรามคำแหง บัญญัติให้เรียงอยู่ในบันทัดเดียวกัน ซึ่งตรงกับวิธีเขียนของยุโรป พ่อขุนรามคำแหงไม่รู้หนังสือยุโรปเลย แต่มีความฉลาดตรงกันเข้าอย่างน่าอัศจรรย์ นอกจากนั้นพ่อขุนรามคำแหงยังเพิ่มวรรณยุตต์บอกสำเนียงไว้ให้ตรงตามสำเนียงไทย ข้อบัญญัติเหล่านี้ต้องนับเป็นของใหม่ และถึงอย่างไร ๆ พ่อขุนรามคำแหงควรได้รับเกียรติยศว่าเป็นคนแรกที่บัญญัติ "ลายสือไท"

มหาศักราช ๑๒๐๕ นั้น ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘ คือเป็นปีที่ ๒๘ แห่งรัชชกาลพ่อขุนรามคำแหง และศิลาจารึกหลักนี้ข้าพเจ้าเข้าใจว่าอาจเริ่มใน พ.ศ.

๑๘๒๘ นั้นเอง เพราะเป็นธรรมดาการบัญญัติตัวอักษรใหม่ ผู้บัญญัติย่อมจะปรารถนาให้จารึกไว้ทันที.

พ่อขุนพระรามคำแหงนั้น หาเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย หาเป็นครูอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลาย ให้รู้บุญรู้ธรรมแท้

คำว่า "หา" ไม่ใช่คำปฏิเสธ ถ้าเป็นคำปฏิเสธต้องพูดว่า "หามิได้" ถ้าพูดคำว่า "หา" เฉยๆ กลับเป็นคำยืนยันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น.

แต่คนอันมีในเมืองไทย ด้วยรู้ ด้วยหลวก ด้วยแกล้ว ด้วยหาญ ด้วยแคะ ด้วยแรง หาคนจักเสมอมิได้ อาจปราบฝูงข้าศึก มีเมืองกว้างช้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออก รอดสระหลวง สองแควลุมบาจายสคา เท้าฝั่งของ ถึงเวียงจันน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอนรอดคนที พระบาง

แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพ็ชบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตก รอด เมืองฉอด เมือง....น หงสาพดี สมุทหาเป็นแดน เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร่ เมืองม่าน เมืองน... เมืองพลั่ว พ้นฝั่งของ เมืองชะวาเป็นที่แล้ว ปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองนั้น ชอบด้วยธรรมทุกคน

แคะ — ความพยายาม

ตะวันออก — ในตอนนี้เขียน "ออก" จริง ๆ ไม่ใช่ "โอก" เหมือนตอนต้น ๆ จึงทำให้เห็นว่า ความในตอนท้ายนี้เขียนในระยะเวลาห่างจากตอนต้นหลายปี

รอด — ตลอด, พ้น, เลยไป

สระหลวง — พิจิตร

สองแคว — พิษณุโลก

ลุมบาจายสคา — ลุ่มน้ำป่าสัก

เท้าฝั่งของ — กระทั่งถึงฝั่งแม่น้ำโขง (เท้า คือ

ตราบเท่า, กระทั่งถึง มิใช่มาข้างต้นแล้ว)

เปนที่แล้ว — เปนที่สุด

คนที — อยู่ระหว่างกำแพงเพ็ชร์กับนครสวรรค์

พระบาง — นครสวรรค์

แพรก — เมืองสรรค์ (อำเภอ)

ชื่อเมืองที่อยู่ภายหลังเมืองฉอด ตรงที่ตัวอักษรหายไปนั้น มีตัว "น" เหลืออยู่ตัวหนึ่งเปนตัวท้าย ไม่ได้ความว่าเมืองอะไร

หงสาวดี ในจารึกนี้ เขียน หงสาพดี

ต่อจากคำว่า เมือง ม่าน ชื่อเมืองลบหาย เหลือตัว "น" อยู่ตัวหนึ่งเปนตัวต้น บางทีจะเปนเมืองน่าน ส่วนเมืองม่าน นั้น ไม่แน่ว่าอะไร

เมืองพลั่ว — อยู่ริมแม่น้ำน่านตอนเหนือ

ชะวา — ไม่ใช่แขกชวา เปนชื่อเมืองหลวงพระบางซึ่งเดิมเรียกว่า บ้านซ่าว และคำว่า ชวา ก็มาจากคำว่า ซ่าว นั่นเอง.

—จบ—

บอกแก้คำผิด

ด้านที่	บันทัดที่	คำว่า	แก้เป็น
๑	๔	ฉอต	ฉอด
,,	๕	ขวา	ฃวา
,,	๖	เข๋า	เฃ๋า
,,	๒๓	ๆ เ๋ลออ	ๆ เส๋ออ
,,	๓๒	ห่นน	ห๋นน
๒	๔	ก๘	ก่
,,	๗	แล้ง	แล๋ง
,,	๑๗	เข๋า	เฃ๋า
,,	๒๒	เข๋า (ข) ด	เฃ๋ามา (ข) ด
,,	๒๘	ฯ บดก	ฯ บดก
,,	๓๐	แฎ่	แฏ่
๓	๗	ใก	ใน
,,	๑๒	ห๋วาง	ห่วาง

ด้านที่	บันทัดที่	คำว่า	แก้เป็น
๔	๓	พ้า	พ๋า
"	"	ฎ . . .	ฎ . . .
"	๗	จ่	จ่ง
"	๘	แล้ว	แล๋ว
"	๑๙	เป๋อง	เป๋ง
"	๒๓	หงศาพ ด	หงศาพ ด
"	๒๕	ฟงง	ฝงง
"	๒๖	เป (น ท)	เป (น ท)